

Dr hab. Bożena Kucała
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Jagielloński

Kraków, 24 listopada 2015 r.

**Ocena dorobku naukowego dr Beaty Piątek
w związku z jej wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego**

Kariera zawodowa dr Beaty Piątek od początku związana jest z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie uzyskała stopień magistra filologii angielskiej w 1989 r., a w r. 2002 stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa. Przedłożony do oceny dorobek naukowy dr Piątek jest świadectwem spójnych i systematycznie rozwijanych zainteresowań, które mają charakter interdyscyplinarny, łącząc literaturoznawstwo z kulturoznawstwem. Praca magisterska dotyczyła przedstawień instytucji „public school” w pismach wybranych pisarzy angielskich, natomiast rozprawa doktorska była poświęcona elementom filmowym w prozie Iana McEwana i Martina Amisa. W tym miejscu trzeba podkreślić, że wśród swoich kwalifikacji zawodowych p. Piątek ma również ukończone dwuletnie studia podyplomowe w zakresie historii i kultury Wielkiej Brytanii, zorganizowane pod patronatem Ośrodka Studiów Brytyjskich w Polsce na Uniwersytecie Warszawskim oraz Ruskin College (Uniwersytet Oksfordzki).

Zainteresowania badawcze dr Piątek, udokumentowane publikacjami oraz udziałem w konferencjach i projektach międzynarodowych, skupiają się na współczesnej literaturze brytyjskiej, zwłaszcza w trzech wskazanych przez nią w Autoreferacie obszarach: kwestie tożsamości, historii i pamięci w literaturze; związki literatury z mediami audiowizualnymi, a zwłaszcza filmem; migracja i wielokulturowość. Wszystkie te obszary pozwalają dr Piątek badać literaturę z wykorzystaniem jej kompetencji kulturoznawcy. Jak pokazują przedstawione do oceny publikacje, to interdyscyplinarne podejście daje bardzo interesujące wyniki i otwiera nowe możliwości interpretacyjne.

Listę publikacji p. Piątek tworzą: monografia autorska, 23 artykuły w czasopismach lub rozdziały w książkach (w tym 18 po doktoracie), 2 współredagowane książki oraz współredagowana antologia. Jest to dorobek wystarczający do przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego.

Monografia

Wskazana wśród osiągnięć naukowych monografia pt. *History, Memory, Trauma in Contemporary British and Irish Fiction* (Kraków: Wydawnictwo UJ, 2014) poświęcona jest analizie przedstawień trzech zagadnień, które, według Autorki, zajmują centralne miejsce we współczesnej powieści anglojęzycznej. Jest to słuszne spostrzeżenie, ponieważ istotnie od lat 80. XX w. powieść brytyjska silnie zwraca się ku przeszłości, zarówno w formie nawiązań do historii zbiorowej jak i przedstawień przeszłości osobistej. Rzadko są to jednak klasyczne powieści historyczne – dominują narracje retrospektywne, w których dodatkowo stawiane są pytania o wiarygodność źródeł historycznych, adekwatność narracji historycznych, a także o mechanizmy indywidualnej i zbiorowej pamięci.

W części teoretycznej (rozdział pierwszy) Autorka wprowadza i omawia kluczowe dla jej pracy pojęcia i zarysowuje poglądy, które pozwalają z perspektywy innej niż ściśle literaturoznawcza analizować wybrane zagadnienia. P. Piątek szkicuje więc toczącą się od kilku dekad wśród teoretyków historii debatę na temat właściwych sposobów przedstawiania przeszłości oraz związków narracji historycznej z literacką. Jest to dobry (choć dość pobieżny) wstęp do analizy tekstów literackich, które, sięgając do wydarzeń z historii zbiorowej, stawiają jednocześnie pytania pokrewne zagadnieniom z historiografii: o kształt narracji historycznej i perspektywę, z której opisuje i interpretuje się przeszłość. Autorka powołuje się głównie na znane od dawna tezy Haydena White'a o nieuniknionym literackim wymiarze narracji historycznych (studium *Metahistory*). P. Piątek przypomina, że rozpowszechnione pod koniec XX w. (ale mające znacznie starszą proveniencję) tezy o niemożności obiektywnego opisu przeszłości zaowocowały w historiografii świadomością nieuniknionej fabularyzacji zdarzeń historycznych oraz poszukiwaniem innych sposobów opisu. W ślad za tymi stwierdzeniami pod koniec pierwszego podrozdziału książki pojawiają się istotne dla dalszej argumentacji próby waloryzowania literatury jako świadectwa historycznego. P. Piątek przywołuje m.in. poglądy Franka Ankersmita, który podkreślał wagę subiektywnego, także emocjonalnego odbioru wydarzeń historycznych w porównaniu z faktograficzną wiedzą o przeszłości (s.21). Autorka twierdzi więc, że w świetle tych poglądów wybrane do analizy powieści, które sytuują się na granicy pomiędzy indywidualną przeszłością a zbiorową historią, mogą być traktowane jako swego rodzaju dokument historyczny. W ślad za polskim historykiem Janem Pomorskim p. Piątek wskazuje na dychotomię zdarzenia i faktu - „zdarzenie historyczne” nabiera znaczenia jako „fakt” dopiero w wyniku interpretacji (s. 22). Tezy Pomorskiego są w tym miejscu zbieżne z poglądami

Lindy Hutcheon, znanej m.in. jako twórczyni pojęcia metafikcji historycznej. Dr Piątek stwierdza, że niektóre z omawianych przez nią książek odpowiadają sformułowanej przez Hutcheon definicji. Także cytowany w rozprawie (s.21) historyk literatury Steven Connor podkreślał paradoksalną zdolność fikcji literackiej do przekazywania prawdy, w tym prawdy o przeszłości. Przedstawiona w tej części pracy argumentacja, podparta licznymi źródłami teoretycznymi, jest spójna i przekonująca. Można by tutaj oczekiwać również nawiązania do Nowego Historyzmu, ale takie się niestety nie pojawia.

Teza p. Piątek dotycząca niekwestionowanego wkładu literatury w wiedzę o przeszłości oraz jej interpretację przedstawiona jest wyraźniej w podrozdziale „Memory Studies,” w którym Autorka podkreśla znaczenie literatury jako formy „pamięci kulturowej.” Przytoczone w książce rozważania na temat natury wiedzy historycznej pozwalają p. Piątek zestawić przeszłość zbiorową z przeszłością indywidualną i potraktować wybrane narracje literackie jako formy opisu ich obu, choć z zaznaczeniem różnicy rozłożenia akcentów: część analityczna pracy podzielona jest, odpowiednio, na sekcje „History and Trauma” oraz „Memory and Trauma.” Związek historii z pamięcią nie budzi wątpliwości; ale kluczowym dla pracy pojęciem i nadrzędnym wobec nich obu okazuje się „trauma.” Aby uzasadnić to połączenie, Autorka wskazuje z jednej strony na niezwykłą nośność teorii traumy w kulturze ostatnich dekad (i, co ważne, sygnalizuje przy tym niebezpieczeństwa nadużywania tego pojęcia), a z drugiej strony na tematyczną dominację traumatycznych doświadczeń w literaturze zajmującej się zbiorową i indywidualną przeszłością, a więc historią i pamięcią. Autorka deklaruje przy tym, że interesuje ją nie tylko trauma w tekście („trauma in the text”), ale również trauma tekstu („trauma of the text”) i, wypełniając tę deklarację w części analitycznej, podejmuje analizę zdolności tekstu do zaangażowania czytelnika w proces przeżywania traumy (efekt określony przez Dominica LaCaprę jako „empathic unsettlement”). W obszernej dyskusji na temat teorii traumy przewija się konsekwentnie teza analogiczna do tej, którą Autorka udowadniała w podrozdziale na temat historiografii, a mianowicie twierdzenie, że narratywizacja (lub próba narratywizacji) traumy zbliża przedstawienia traumy do tekstu literackiego, co uzasadnia zastosowanie pojęć wywiedzionych z badań nad traumą w literaturoznawstwie.

Rozdział teoretyczny został więc skonstruowany wokół trzech pojęć, omawianych przez Autorkę w coraz bardziej pogłębionym zakresie – od stosunkowo pobieżnego przeglądu propozycji z dziedziny historiografii po wieloaspektową analizę mechanizmów pamięci, kończąc na bardzo kompetentnym przedstawieniu teorii traumy. Rozdział ten jest świadectwem erudycji Autorki i bardzo dobrej orientacji na temat stanu badań zwłaszcza nad

tym ostatnim zjawiskiem. Stosunkowa nowość terminologii związanej z traumą (choć oczywiście nie samego zjawiska) w badaniach literackich nastrocza oczywiste trudności z wyborem adekwatnych propozycji teoretycznych, bez popadania przy tym w nadmierny eklektyzm. P. Piątek dokonuje krytycznego przeglądu najważniejszych źródeł dotyczących tej materii, choć już we wstępie do monografii rezygnuje z prób kategoryzowania lub inwentaryzowania powieści zajmujących się traumą. Jest zrozumiałe i uzasadnione, że historyk literatury nie podejmuje się szerszych badań z innej dyscypliny wiedzy, ograniczając się do krytycznej selekcji istniejących teorii, ale trzeba żałować, że, dysponując tak rozległą wiedzą, dr Piątek nie podjęła jednak prób klasyfikacji literatury pięknej w tym zakresie. Wydaje się, że taka potrzeba istnieje, bo, jak słusznie też zauważa Autorka, współczesna powieść brytyjska i irlandzka zajmuje się zjawiskiem traumy na niespotykaną dotąd skalę. Dr Piątek przyznaje, że jej dobór powieści, a raczej nazwisk do analizy musiał więc być bardzo selektywny, ale należy go ocenić jako uzasadniony. Nawiązywanie do traumatycznych doświadczeń z przeszłości, retrospekcja, zagadnienia epistemologiczne, a zwłaszcza kwestia przedstawiania traumy w narracji literackiej to wyróżniki twórczości Kazuo Ishiguro, Johna Banville'a, Sebastiana Barry'ego i Pat Barker. Trzeba jednak przy tym zauważyć, że u Banville'a historia zbiorowa odgrywa wyraźnie mniejszą rolę niż u pozostałych pisarzy.

W pierwszym rozdziale części „History and Trauma,” poświęconym pięciu powieściom Pat Barker, dr Piątek przekonująco ilustruje swoją tezę o literaturze jako istotnym czynniku kształtującym pamięć kulturową. Trylogia *Regeneration*, osadzona w czasach I wojny światowej, łącząc materiały historyczne z fikcyjnymi, jest dobrym przykładem metafikcji historycznej. Choć akurat dr Piątek nie używa w tym miejscu tego pojęcia, to omawiając książki Barker traktuje je jako formę rewizjonistycznego dialogu z angielską tradycją pisania o Wielkiej Wojnie i odwołuje się do nowszych opracowań historycznych i socjologicznych dotyczących tego okresu. Autorka wykazuje, że pisarze nie chodzi przy tym tylko o polemikę z imperialistyczno-nacjonalistycznym postrzeganiem wojny (bo taką podjęto jeszcze zanim wojna się skończyła), ale także z poglądami historyków II połowy XX w. Mimo że sama Barker nie wymienia tego źródła wśród swoich inspiracji, p. Piątek – wydaje się, że słusznie, choć nie ma na to bezpośrednich dowodów w tekście - zakłada u niej znajomość i celowe nawiązania do kanonicznego dzieła Paula Fussella *The Great War and Modern Memory* (1975). P. Piątek dowodzi, że w niektórych kwestiach Barker proponuje nowy, lepiej wpisujący się we współczesny paradygmat ideologiczny ogląd wojny. Przekrojowa interpretacja trylogii umiejętnie łączy analizę literacką ze źródłami historycznymi oraz teorią traumy. Omawiając kolejną powieść Barker *Another World* Autorka

łączy kluczowe dla swej pracy pojęcia historii, pamięci i traumy, analizując zjawisko trwania traumy I wojny w jednostkowej, ale także międzypokoleniowej świadomości. Natomiast ostatnia omawiana książka, *Double Vision*, której tematyka (dramatyczne przeżycia osobiste, często związane z wydarzeniami w historii najnowszej) uzasadnia uwzględnienie jej w rozprawie, choć ilustruje, zdaniem dr Piątek, ryzykowną próbę nadmiernego rozszerzenia i tym samym trywializacji pojęcia traumy. Przeglądowa analiza kilku powieści Barker stanowi bardzo dobrą ilustrację postulowanego związku między historią, pamięcią a traumą oraz podkreślanego we wstępie problemu reprezentacji tego, co z definicji opiera się werbalizacji i interpretacji.

Wybrane do analizy w kolejnym rozdziale powieści Sebastiana Barry'ego stanowią interesującą paralelę do twórczości Pat Barker, co p. Piątek komentuje pod koniec rozdziału (s. 111 i 115). W omawianych powieściach Barry'ego (łącznikiem między nimi, podobnie jak u Barker, są niektórzy bohaterowie) daje się zauważyć podobną ewolucję: od ukazania traumy wojennej 1914-18 - w przypadku Barry'ego ściśle w powiązaniu z burzliwymi zdarzeniami z irlandzkiej historii tego okresu – do wydarzeń współczesnych oraz do bardziej osobistego poziomu. Dr Piątek, zgodnie z zapowiedzią we wstępie, wyjaśnia, na czym polega „trauma tekstu” w tych powieściach Barry'ego, które dają się zaklasyfikować jako przykład metafikcji historycznej. Podobnie jak rozdziale o Pat Barker, Autorka w sposób bardzo kompetentny wyjaśnia rewizjonistyczny, a niekiedy kontrowersyjny charakter zaangażowania pisarza w reinterpretację historii. Autorka powinna była jednak w podsumowaniu odnieść się do podobnych wątpliwości, które podniosła w poprzednim rozdziale, a mianowicie czy Sebastian Barry, odchodząc wprawdzie od zbyt jednostronnego interpretowania irlandzkiej historii, nie uległ jednocześnie pokusie zbyt uogólnionego i jednoznacznego opisu świata w kategoriach „kultury ofiary.” To, co zostało skrytykowane u Barker, stało się tu podstawą pochlebnej oceny jako próba zdiagnozowania przez pisarza źródeł zła i przemocy we współczesnym świecie. Autorka z uznaniem odnotowuje zdolność powieści do wywołania efektu terapeutycznego również u czytelnika i tym samym możliwego przyczynienia się do modyfikacji wpływu zbiorowej pamięci na kolejne pokolenia (s. 115-116). Natomiast w Konkluzji całej pracy Autorka przyznaje jednak, że Barry, podobnie jak Barker, niebezpiecznie zbliża się do trywializacji pojęcia traumy.

W obu analizowanych powyżej rozdziałach Autorka pokazała dobrą znajomość kontekstu historycznego wybranych powieści. Imponuje zwłaszcza wiedza p. Piątek na temat „kulturowej pamięci” o Wielkiej Wojnie.

Analiza dwóch powieści Ishiguro, *A Pale View of Hills* i *When We Were Orphans* w następnym rozdziale pozwala Autorce pokazać w pełni znaczenie pojęcia „traumy tekstu,” gdyż wiele uwagi poświęciła tu kwestii przedstawienia traumy w narracji. Wbrew narzucającej się powierzchownej lekturze obu tekstów i wbrew deklaracjom samego pisarza, że niewiele interesuje go historia, p. Piątek dowodzi fundamentalnego znaczenia traumatycznych doświadczeń historycznych w życiu bohaterów oraz wpływu na kształt ich narracji. Zaslugą Autorki jest dostrzeżenie i obszerne zrekonstruowanie tła historycznego, które narratorzy świadomie lub nieświadomie ukrywają lub deformują, co wywołuje mylny efekt jego marginalizacji w powieściach Ishiguro. Analiza obu książek dokonana przez p. Piątek dowodzi celowości jednoczesnego odwoływania się do pojęć „historia,” „pamięć” i „trauma.” Szczególnie interesujące i oryginalne jest moim zdaniem odczytanie trudnej w odbiorze powieści *When We Were Orphans* w świetle teorii traumy.

W ostatnim rozdziale bardzo wnikliwie i przekonująco przedstawione zostały dylematy bohaterów-narratorów Johna Banville’a w trylogii *Eclipse*, *Shroud* i *Ancient Light*. Autorka skupia się na kwestiach tożsamości, relacjach z innymi, mechanizmach pamięci, a przy tym systematycznie i obszernie komentuje skomplikowaną formę narracyjną wybranych powieści jako integralnie związaną z treścią i jako wyraz ciągle nierozwiązanych psychologicznych i moralnych problemów narratorów. Rozdział ten stanowi spójny i oryginalny wkład do badań nad jednym z najwybitniejszych współczesnych pisarzy anglojęzycznych. Jedyna uwaga krytyczna, ale dość poważna w kontekście całości rozprawy, dotyczy faktu, że u Banville’a historia – będąca przecież jednym z kluczowych zagadnień książki dr Piątek - odgrywa niewielką rolę. Także przedstawienia traumy w twórczości irlandzkiego pisarza wydają się schodzić na dalszy plan wobec innej problematyki (świadomość bohaterów, proces konstruowania przez nich wewnętrznych światów i sposoby ich przedstawiania etc.), przez co ta część rozprawy nieco odstaje od całości.

Konkluzja zawiera przejrzysty przegląd i podsumowanie interpretacji twórczości poszczególnych pisarzy, podkreślając raz jeszcze wprowadzoną w rozdziale teoretycznym tezę o roli literatury nie tylko w przedstawianiu, ale także w aktywnym mierzeniu się ze zbiorowym i indywidualnym doświadczeniem traumy.

Podsumowując: książka napisana została bardzo sprawnie pod względem warsztatowym. Przedstawia wysoki poziom merytoryczny; interpretacje są ciekawe, spójne, wnikliwe i podparte obszerną bibliografią; w wielu miejscach p. Piątek proponuje oryginalne odczytania znanych narracji. Autorka przedstawia swoje interpretacje tekstów literackich w

sposób spójny i syntetyczny, klarownie dowodzi swoich tez i odnosi każdą z powieści do całości twórczości danego pisarza.

Pozostałe publikacje i inne osiągnięcia w pracy naukowej

Tematyka historii, pamięci i traumy jest stale obecna w badaniach literaturoznawczych dr Piątek. Oprócz monografii autorskiej poświęciła tym zagadnieniom co najmniej 10 artykułów lub rozdziałów w książkach, przy czym inne publikacje, dotyczące migracji albo adaptacji filmowych, z reguły również nawiązują do tego pierwszego zakresu.

Za zaletę przedstawionego dorobku uważam to, że dr Piątek zajmuje się najważniejszymi współczesnymi prozaikami angielskimi i irlandzkimi oraz proponuje własne odczytania ich utworów sięgając po wiedzę z innych dyscyplin (historia, filmoznawstwo). Jest też jedyną znaną mi polską badaczką, która na szerszą skalę zajęła się twórczością Sebastiana Barry'ego.

Wśród innych publikacji p. Piątek wskazanych jako osiągnięcie naukowe zwraca uwagę antologia *The British Migrant Experience, 1700-2000*, przygotowana wspólnie z Peterem Leese'em i Izabelą Curyłło-Klag i opublikowana w prestiżowym brytyjskim wydawnictwie Palgrave Macmillan (2002). Praca ta, oprócz wiedzy historyczno-kulturowej, wymagała przeprowadzenia obszernej kwerendy w brytyjskich archiwach. Książka jest bardzo cennym zasobem materiałów źródłowych w badaniach nad zjawiskami migracji.

Niewielu jest polskich anglistów, których znajomość kontekstu kulturowego, w którym powstaje współczesna brytyjska i irlandzka literatura, dorównuje wiedzy p. Piątek. Przykładem jest artykuł o przedstawieniach irlandzkiej historii w powieściach Sebastiana Barry'ego, tematycznie nawiązujący do rozprawy habilitacyjnej („Irish History in the Novels of Sebastian Barry,” 2011), lub inny, pt. „Has Multiculturalism Become a Dirty Word?” (2012), relacjonujący współczesną debatę polityczną w Wielkiej Brytanii na temat zjawiska wielokulturowości. Znajomość koncepcji teoretycznych oraz doświadczenie w badaniu osobistych relacji są dla p. Piątek szczególnie przydatne w badaniach nad jednym z najsilniejszych nurtów we współczesnej literaturze Wysp Brytyjskich, jakim jest literatura o tematyce migracyjnej oraz literatura postkolonialna. P. Piątek jest autorką kilku artykułów lub rozdziałów z tego zakresu. Wyróżnić tu chcę również analizę powieści *Brooklyn* Colma Tóibína (2011).

Oprócz zagadnień migracji i wielokulturowości oraz pamięci i historii, trzeci obszar zainteresowań badawczych dr Piątek to związki literatury z filmem. Po doktoracie p. Piątek opublikowała 3 artykuły kontynuujące tę tematykę.

Cenne w dorobku dr Piątek – choć nieliczne – są artykuły o charakterze syntetycznym, takie jak przekrojowa analiza aspektu twórczości Iana McEwana („McEwan’s Lunatics,” 2009) lub przegląd brytyjskich powieści o II wojnie światowej pt. „Historia czy historie?” w zbiorze *Historia, fikcja, (auto)biografia w powieści brytyjskiej XX wieku* (2006).

Tylko 4 lub 5 publikacji to publikacje zagraniczne – powinno ich być więcej, zwłaszcza że wyniki badań p. Piątek zasługują na szersze grono odbiorców.

Dr Piątek uczestniczyła w trzech międzynarodowych projektach, pokrywających się z jej zainteresowaniami naukowymi. Jeden z nich dotyczył relacji polsko-brytyjskich („Poland and Britain: Connection, Parallel, Divergence”) i odbywał się pod patronatem The British Council (2002-3), a jego owocem była wspomniana antologia *The British Migrant Experience*. Dwa pozostałe projekty, „Advancing English Studies in V4 Countries,” 2009-10 oraz „Confronting the Burden of History: Anglophone Literature Studies in V4 Countries,” 2011-12, były realizowane w gronie anglistów z partnerskich uniwersytetów krajów wschodnioeuropejskich i finansowane przez Międzynarodowy Fundusz Wschodnioeuropejski. Uczestnictwo w projekcie „Confronting the Burden of History” zaowocowało nie tylko publikacją artykułu („Eschewing Factuality: Téa Obreht’s *The Tiger’s Wife*,” 2012), ale również w widoczny sposób wpłynęło na wzbogacenie części teoretycznej obecnej rozprawy. Poza tym p. Piątek brała udział w sumie w 22 konferencjach w Polsce i za granicą i współredagowała 2 tomy pokonferencyjne. Za swoją pracę naukową została trzykrotnie wyróżniona nagrodą zespołową Rektora UJ.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Dr Piątek ma bardzo duże osiągnięcia dydaktyczne – w ankietach studenckich stale znajduje się wśród najwyżej ocenianych pracowników nie tylko Instytutu Filologii Angielskiej, ale całego Wydziału Filologicznego. Dwukrotnie otrzymała nagrody Rektora UJ za pracę dydaktyczną (2010, 2011) oraz, w r. 2013, medal Komisji Edukacji Narodowej. Jest także współautorką 2 podręczników do matury z języka angielskiego. Już od lat prowadzi w Instytucie wykłady z historii oraz literatury i kultury oraz seminaria magisterskie z literaturoznawstwa. Na podkreślenie zasługuje fakt, że do tej pory wypromowała 37 magistrów. Osiągnięcia dydaktyczne p. Piątek spełniają więc z naddatkiem oczekiwania w

tym zakresie wobec kandydatów na samodzielnego pracownika nauki. W ciągu lat pracy w Instytucie p. Piątek była też zaangażowana w liczne prace organizacyjne (m.in. koordynacja egzaminów licencjackich dla kolegów podlegających UJ, przydział zajęć dydaktycznych); obecnie pełni rolę kierownika studiów niestacjonarnych II stopnia.

Konkluzja

W mojej ocenie składająca się na dorobek naukowy monografia, artykuły i aktywność konferencyjna oraz doświadczenie dydaktyczne spełniają ustawowe warunki do nadania p. Piątek stopnia doktora habilitowanego i w pełni predestynują Habilitantkę do pełnienia obowiązków samodzielnego pracownika naukowego. Wnioskuje więc o dopuszczenie dr Beaty Piątek do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Złuszcz'.